

HANS MAGNUS ENZENSBERGER A JEHO „ZÁNÍK TITANIKU“

Hans Magnus Enzensberger se narodil v roce 1929 ve švábském Kaufbeurenu. Od roku 1957, kdy debutoval svou básnickou sbírkou *Obrana vlků (Verteidigung der Wölfe)* je nepřehlédnutelným zjevem německé moderní literatury. Enzensbergerův tvůrčí záběr je nebývale široký: vedle poezie je i prozaikem a dramatikem, autorem mnoha esejů a teoretických pojednání, kritických článků, biografických studií, je sběratelem poezie i jejím překladatelem, kritikem i editorem, tvůrcem literatury pro děti. Během šedesátých let aktivně působil v nakladatelství Suhrkamp a podnes je jeho kmenovým autorem. V souladu se svou mnohostranností čas od času publikuje pod různými pseudonymy, které mu zároveň slouží jako určité žánrové a stylistické masky (např. Andreas Thalmayr, Giorgio Pellizi, Elisabeth Ambras aj.). Je ověnčen mnoha literárními cenami, mimo jiné získal i nevýznamnější literární cenu německy mluvící oblasti, cenu Georga Büchnera, a to už v roce 1963, tedy v pouhých 33 letech.

Enzensberger bývá tradičně charakterizován jako *poeta doctus*, tedy učený básník. Není však typem zapouzdřeného básnického akademika, naopak: učenost či univerzální rozhled se u něj zcela životně propojuje s poezií. V tomto smyslu je tento autor jedním z předních představitelů textové montáže – spojuje zdánlivě neslučitelné oblasti, literaturu otevírá veškerým možným vlivům, a vytváří tak velmi bohaté a dynamické textové universum. Činí tak ve všech rovinách svých textů: od slovní zásoby přes práci s textovými prefabrikáty až po pohyb napříč žánry.

Na chodbě nakladatelství Suhrkamp stojí rozměrná vitrína. Je k prasknutí nabitá světovými překlady Enzensbergerových děl. Český oddíl je zde překvapivě skromný, nalezneme tu všehovšudy pět knih:

- *Zpěv z potopy* (1966), výbor z Enzensbergerovy rané poezie, sestavený a skvěle přeložený Josefem Hiršalem
- dva útlé, zrcadlově uspořádané výběry *Jed* (2003) a *Historie mraků* (2006) v překladu Tomáše Kafky
- *Eseje*, čtyři zásadní Enzensbergerovy texty v překladu Jiřího Stromšíka (2008)
- dětská kniha *Matematický čert* (2006) v překladu Hermíny Marxové

Pokud vím, chybí zde ještě dva překlady: těžko sehnatelný *Filantrop* v překladu Hanuše Karlacha a nepublikovaná rozhlasová jednoaktovka *Diderot a tmavé vajíčko*, přeložená v devadesátých letech Josefem Balvínem pro Český rozhlas. Přes svůj nepopiratelný význam v celosvětovém měřítku je v českém jazykovém prostředí Enzensberger takřka neviditelným autorem, přesněji řečeno autorem, kterého znají snad jen germanisté. Do širšího povědomí se dostala pouze výše zmíněná dětská kniha *Matematický čert*, jež je zároveň jediným (a zcela neočekávaným) autorovým bestsellerem.

Je s podivem, že jedno ze zásadních Enzensbergerových děl, *Zánik Titaniku*, zůstalo dosud jako celek stranou pozornosti českých překladatelů, pouze několik dílčích textů se objevuje v překladech Tomáše Kafky. Enzensbergerova básnická skladba poprvé vyšla v roce 1978 a představuje pozoruhodné dílo, jež je samotným autorem považováno za dílo ústřední. *Zánik Titaniku* vychází z pradávného alegorického obrazu světa jako lodi. Enzensberger však tuto alegorii posouvá dál, a to už tím, že ji přenáší na legendární zaoceánský parník, který se stal pochmurným symbolem moderní doby.

Postupný zánik Titaniku představuje průchozí gradační osu díla. První zpěv otevírá skladbu „diskrétní“ trhlinou v lodním trupu, následně, krok za krokem, autor popisuje plíživý začátek a průběh katastrofy i postupující paniku; výmluvný je například začátek osmého zpěvu: „*Slaná voda v tenisové hale! Jistě, to je nemilé, / ale mokré nohy ještě zdaleka neznamení konec světa*“. Motiv zániku se však nevztahuje pouze na Titanik, ale je východiskem pro otevření bohaté asociační hry. Zánik zde vystupuje v mnoha dalších podobách a souvislostech – od pradávných obrazů apokalypsy v podání umbrijských malířů přes zřetelné narážky na zánik Třetí říše, až po autorův desiluzivní pobyt na komunistické Kubě či „současný“ pobyt v Berlíně, jenž „*má svůj zánik už dávno za sebou*.“

Enzensberger bilancuje, a to jak autobiograficky, tak i z hlediska světových dějin. Dávná brantovská *Lod' bláznů* jde ve všech svých podobách nevyhnutelně ke dnu, se všemi svými pasažéry, třídami (cestovními i společenskými), i luxusním vybavením. Básník se zde ironicky stylizuje do role Boha-umělce (např.: „*času mám jak Bůh*“), který s požitkem maluje apokalypsu ve všech jejích barvách a výjevech.

V Titaniku Enzensberger dovádí k dokonalosti techniku literární montáže: pracuje se všemožnými autentickými materiály (zprávami o počasí, telegrafními zprávami, technickými údaji, útržky vzpomínek atd.), zároveň ovšem fabuluje, mnohdy i mystifikuje. Balancuje mezi prózou a poezií, některé ze zpěvů mají charakter veršově zalomené prózy či ledabylého textového záznamu, jiné jsou takřkajíc básnicky koncentrované. Skladba jako

celek drží přes svou těkavost a rozbíhavost pevně pohromadě – poezie totiž neožívá pouze v jednotlivých textech, ale i mezi nimi, v jejich vzájemných vztazích. Jednotlivé zpěvy a básně se navzájem protínají společnou slovní zásobou, paralelismy, slovními obraty, a fungují tak ve vzájemných protikladech, vazbách a setkáváních, zcela mimo čas a prostor – takto se například trup lodi roztrhne stejně jako biblická chrámová opona na pradávém obraze, stejným „*syčivým trhnutím v půli*“ se otevírá i tok básnickových vzpomínek a asociací.

Důraz na vnitřní procesy textu je umocněn ještě jednou dimenzí, o které jsme se dosud nezmínili a kterou autor otevírá v níže uvedeném čtvrtém zpěvu: text představuje částečnou pamětní rekonstrukci starší verze, která se v roce 1969 ztratila kdesi mezi Havanou a Paříží (autor tuto skutečnost neuvádí pouze v knize, ale i v komentářích k textu). Enzensbergerův *Zánik Titaniku* takto představuje opravdový labyrint zrcadel, vytváří mnohvrstevnou, autentickou, v mnohém i autobiografickou zprávu a zároveň i svérázný básnický experiment.

K překladu Enzensbergerovy básnické skladby jsem se nerozhodl pouze proto, abych zalátal jednu ze zásadních překladových děr, ale především proto, že mě tento text dlouhodobě fascinuje a neustále se k němu vracím. A shodou šťastných okolností velmi oslovila i mého dobrého známého, grafika Jana Měřičku, který se rozhodl zpracovat překlad *Titaniku* jako knižní objekt – jako rozsáhlou textově-grafickou serigrafii. Zaměření knihy totiž zcela koresponduje s tím, čím se Měřička jako grafik posledních deset let své tvůrčí dráhy zabývá: Dav, civilizační hemživost, apokalyptický rozměr lidského mravenčení. Ze strany nakladatelství Suhrkamp i H. M. E. máme plnou podporu jak ke vzniku Měřičkova díla, tak i k samostatnému vydání knihy – radostně se tedy vrháme do „Zániku“.

Na stránkách Tvaru bohužel nelze zveřejnit text v jeho kompletní podobě, neboť redakce plánovaného knižního vydání nedovoluje předchozí zveřejnění celku. Ve Tvaru tedy bude postupně zveřejněno 33 textů, které jsou v knize označené jako „Zpěvy“ a které vytvářejí jakýsi průběžný skelet celé skladby.

Pavel Novotný

(zveřejněno ve Tvaru 4/2013)